

NEDERLANDSCH FABRIKAAT
VIERTAKT

BMI

HULPMOTOR

in elk normaal Heerenrijwiel
te monteren. ... Prijs f 95.-

BMI-Rijwiel voor Dame of
Heer. Compleet. Prijs f 155.-

AGENTEN GEVRAAGD

Bilthovensche Metaal Industrie - Bilthoven

Instrumentfabriek

H. M. SMITT
DE BILT-STATION

**Instrumenten voor Mijnbouwkunde
en Draadloze Telegrafie.**

1. De bronnen, die de gegevens (op)leverden voor dit overzicht, zijn zo talrijk en divers, dat terwille van de leesbaarheid van bronvermelding is afgezien. Geïnteresseerden kunne terecht in het archief van de historische kring.
2. Zie ook: "Biltse Molens". J.W.H. Meijer, De Biltse Grift, februari 1993.
3. Zie ook: "Een interview met de Heer Olland", Bert van Kooten, De Biltse Grift, november 1992.

Boomkweker en handelsman: Johannes Barend Groenewegen

Frans Nas

" DE BILT. Op 77-jarige leeftijd is alhier overleden de heer J.B. Groenewegen, oprichter der firma Groenewegen en Co, de bekende Kon. Boomkwekerij alhier, welk een oppervlakte van pl.m. 45 H.A. in cultuur heeft.

Barend Groenewegen -zo was hij algemeen bekend- moet beschouwd worden als één der baanbrekers op 't gebied van den Nederlandschen tuinbouw. Op 18-jarigen leeftijd ging hij naar Elberfeld, waar hij aan het hoofd eener groote bloemisterij kwam. Spoedig keerde hij echter terug, en nam de zaak van z'n vader te Amsterdam over, welke onder zijn leiding spoedig zoo'n vlucht nam, dat hij zijn beide broers als deelgenoten in de zaak opnam. In De Bilt werd later een boomkwekerij gevestigd en toen Groenewegen om gezondheidsredenen naar buiten moest, vestigde hij zich te De Bilt om daar de kwekerij voor eigen rekening voort te zetten en tot een bloei te brengen, die haar een wereldreputatie deed verwerven.

Woensdagmiddag 12 uur heeft de teraardebestelling van het stoffelijk overschot plaats op de begraafplaats achter Meijenhagen ".

Dit 'in memoriam', gevonden in het Utrechts Nieuwsblad van 20-3-1917, schetst, heel kort, het beeld van een ondernemend man, die tot over onze grenzen bekendheid genoot.

Spuurwerk in archieven en bibliotheken heeft dit beeld alleen maar bevestigd.

Johannes Barend Groenewegen had, vóór hij zich in 1890 in De Bilt vestigde, in Amsterdam, en daar buiten, al naam gemaakt als boomkweker, bloemist, tuinarchitect én ondernemer.

Alvorens nader in te gaan op zijn activiteiten in De Bilt, willen we even stilstaan bij zijn Amsterdams verleden. Het 'groen' lijkt de Groenewegens, behalve in de naam, ook in het bloed gezeten te hebben.

Dit verleden begint, voor zover onze gegevens strekken, bij grootvader Johannes Groenewegen, die in 1795 door de familie Van Groll is aangesteld om toezicht te houden op de buitenplaats 'Velserbeek', behorend tot de gemeente Velsen. Tot zijn taken behoren onder andere het innen van de pacht en het regelen van de houtverkoop.

Amsterdam

Eén van zijn zoons, Jacob Cornelis, wordt later bekend als hortulanus van de Amsterdamsche Kruidtuin. Hij volgt daar, op 23-jarige leeftijd, zijn broer Nicolaas op en blijft er gedurende 49 jaar, tot aan zijn dood, als hortulanus werken. Samen met prof.dr.F.W.A.Miquel, maakt hij een systematisch geordende catalogus van de in de Hortus voorkomende planten. Hij publiceert regelmatig in het 'Maandblad voor Tuinbouw'. In datzelfde blad worden de teksten opgenomen van de voordrachten die hij in Utrecht houdt voor het 'Genootschap van Landbouw en Kruidkunde'.

Ook maakt hij zich bijzonder verdienstelijk door de plantenruilhandel. Het was in die jaren niet eenvoudig om planten uit Indonesië, Australië of Zuid-Afrika naar Nederland te halen, omdat de schepen vele maanden onderweg waren, en niet uitgerust waren met de daarvoor nodige voorzieningen. Maar hij slaagde daar toch in. Jacob Cornelis Groenewegen deed in de Amsterdamsche Hortus dingen die in die jaren onmogelijk leken. Zo gelukte het hem, als eerste, de victoria regia op Nederlandse bodem tot bloei te brengen. Hij had drie zonen en hij hoopte dat de oudste, Johannes Barend, hem zou opvolgen als hortulanus.

Blass uit Elberfeld

Het liep echter anders. Een bezoek van de Duitse plantenliefhebber Blass aan de Hortus, speelde daarbij een belangrijke rol. Johannes Barend, toen 18 jaar oud, kreeg van zijn vader

toestemming om met de heer Blass mee te gaan naar Elberfeld, waar Blass, naast een groot bedrijf, ook een kwekerij met een aantal kassen bezat.

Na korte tijd werd hij aangesteld tot Obergärtner van de kleine bloemisterij van Blass. Kennelijk beviel hem dit werk heel goed, want al spoedig drong hij er bij zijn vader op aan hem in Amsterdam een kans te geven. Nu was Vader Jacob, behalve hortulanus, ook eigenaar van de tuinen 'Zeldenrust' en 'Waakzaamheid' in de Amsterdamsche Plantage, die hij verhuurde als bloemisterij. Vader bood zijn ondernemende zoon die tuinen aan, onder de voorwaarde dat Johannes Barend zich verder maar zelf moest redden.

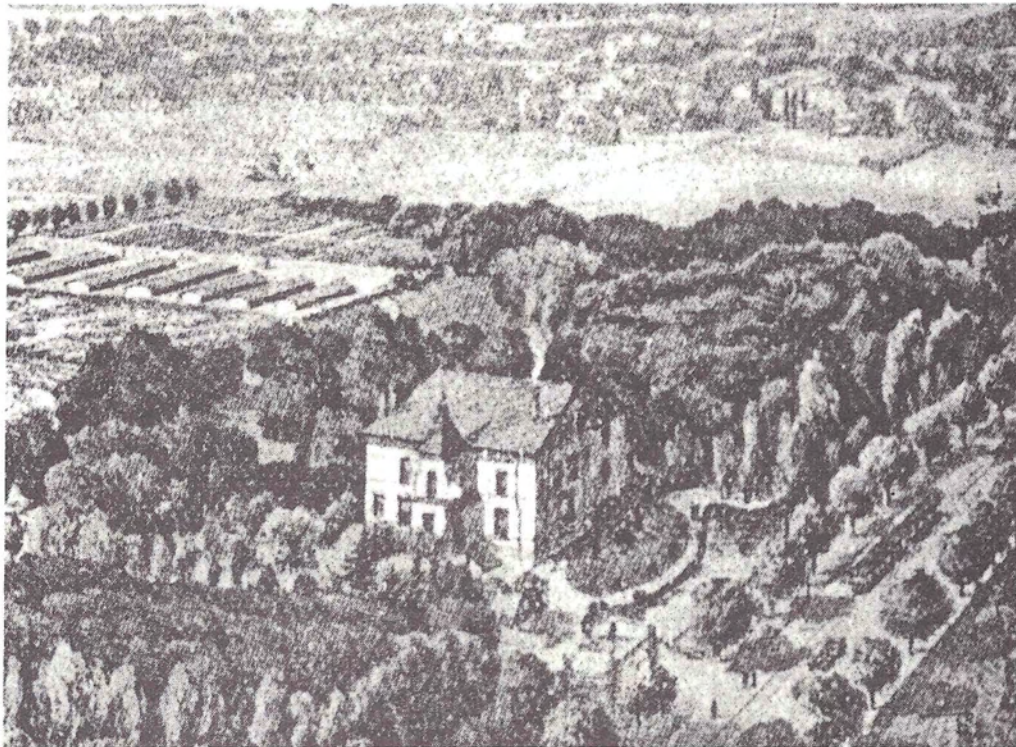
Terug in Amsterdam

Op 1 januari 1860 neemt Johannes Barend de bloemisterij in Amsterdam over. Hij krijgt het niet gemakkelijk, want de 14 jaar oude bloemisterij verkeerde in een zeer slechte staat. Met veel energie pakt hij de zaken aan. Om het bedrijf weer lonend te maken was een totale reorganisatie noodzakelijk. Maar hij heeft succes en al snel worden zijn twee broers, Hendrik en Jacob, in het bedrijf opgenomen. Uitbreidingen blijven niet uit. Aan de bloemisterij wordt een zaadhandel toegevoegd en enkele jaren later openen de gebroeders een bloemenwinkel in de Spiegelstraat. Het is de eerste bloemenwinkel in Amsterdam. Laatste uitbreidingen zijn de bloembollenafdeling en de boomkwekerij.

Het gebied in de Plantage blijkt na enkele jaren reeds te klein voor de succesvolle Johannes Barend. In 1873 wordt de zaak verplaatst van de Plantage-Franselaan (thans Artis), naar de toenmalige Oeterwalerweg.

Inmiddels was, te Watergraafsmeer, opgericht de Koninklijke Nederlandse Tuinbouwmaatschappij 'Linnaeus', met als directeuren J.B. Groenewegen, zijn broer H. Groenewegen en J.C. Krook. Naar deze Tuinbouwwinrichting is later de Oetewalerweg omgedoopt in Linnaeusstraat. In de Linnaeusstraat wordt de zaak weer verder uitgebreid, met als belangrijkste aanwinst, de eigen drukkerij. De firma Groenewegen & Co, zoals het bedrijf inmiddels heet, wordt tevens uitgever van het toen zeer bekende tuinbouwblad Sempervirens.

Dit blad wordt, na 31 jaar als vrij tuinbouwblad te hebben bestaan, in 1903 het orgaan van de Maatschappij van Tuinbouw- en Plantkunde. Advertenties in oude jaargangen van *Sempervirens* geven een aardig beeld van wat de firma Groenewegen & Co te bieden had. Eerst en vooral waren zij 'Bloemisten, Boomkwekers, Zaad- en Bloemhandelaren'. Maar ook waren zij in de markt voor 'den aanleg, verfraaiing en beplanting van Buitenplaatsen, Parken, Villa's en Tuinen'. Verder hadden zij zeer uiteenlopende produkten in voorraad. Zij leverden 'Kunstmatige rotsen, grotten, aquariums, enz.' van Blaton-Aubert uit Brussel; 'Zomerhuisjes, paviljoens, volières, enz.' van gespouwen eikenhout vervaardigd door Carl Schliessmann in Mainz. Ook verkochten zij 'Werktuigen voor het vervaardigen van bloempotten van koemest' en boden ze te koop aan 'spoedig en smaakvol voorwerpen van kurkschors' van de 'London & Lisbon Corkwood-Company'.

Zeist

Johannes Barend, de ondernemende firmant, krijgt in de tachtiger jaren problemen met zijn gezondheid. Zijn arts adviseert hem naar een hoger en droger gelegen regio te verhuizen. Het gezin Groenewegen-Blass, Johannes Barend is inmiddels getrouwd met een dochter van zijn eerste werkgever uit Elberfeld, verlaat Amsterdam en betreft huize 'Cattenbroek' in Zeist. Wanneer zij zich daar in 1884 vestigen, heeft het echtpaar Groenewegen acht kinderen, drie zoons en vijf dochters, geboren tussen 1862 en 1881. Alleen hun oudste zoon, Bernhard (3-1-1865), blijft voorlopig in Amsterdam achter en heeft daar waarschijnlijk al een functie in het bedrijf van de gebroeders Groenewegen. Zijn verzwakte gezondheid belemmert J.B. Groenewegen echter niet om in de nieuwe omgeving door te gaan met het groots aanpakken van zaken. Dat blijkt al enigszins uit een advertentie in 'De Weekbode van Zeist, Driebergen en Omstreken' van 6-10-1883:

"Van de kweekerij der firma Groenewegen & Co, onder de gemeente de Bildt, nabij Utrecht, zijn in de nacht van 25 op 26

REISGELEGENHEID NAAR HET KANTOOR EN DE KWEEKERIJEN.

VAN UTRECHT (CENTRAAL-STATION) NAAR DE BILT vertrekt vijf minuten na elk heel en half uur de elektrische tram (gele wagens). Deze lijn passeert de halte Biltstraat.

VAN DE BILT NAAR UTRECHT OF ZEIST vertrekt eveneens de tram elk heel en half uur.

HALTEN WAAR AF TE STAPPEN:

Voor de Kwekerij „LINNAEUS”	Halte Houdringe
„ „ „ „JACHTLUST”	„ Soestdijksche Straatweg
„ „ „ „'t KLOOSTER”	„ Hotel Poll

Vanaf station de Bilt is de afstand naar kwekerij „Jachtlust” ruim 20 minuten, naar „Linnaeus” en „'t Klooster” ruim 30 minuten gaans.

September niet minder dan 300 stuks September niet minder dan 300 stuks

Het komt nog sterker naar voren in het 'Utrechtsch Provinciaal en Stedelijk Dagblad' van 10-10-1884, waarin Groenewegen en Co uit Amsterdam adverteert met 'heesters, veeren, boet- en plantstek, dennen, sparren en andere coniferen, aspergieplanten', zij 'zijn per 100, 1000 en per 10000 stuks tegen lage prijzen verkrijgbaar aan hunne kwekerij te de Bilt bij Utrecht.'

De Bilt

De gemeente De Bilt maakt voor het eerst melding van deze nieuwe onderneming in haar jaarverslag van 1885:

"De alhier nog slechts in wording zijnde boomkwekerij van de Firma Groenewegen en Co te Amsterdam belooft belangrijk te zullen worden".

Het betreft hier de eerste kwekerij van de Groenewegens in deze gemeente, "die ongeveer 10 h.a. uitgestrektheid heeft". Ze beslaat het grootste deel van het gebied omsloten door de Soestdijkseweg, A. v. Leeuwenhoeklaan, Brandenburgerweg en Groenekanseweg.

Onduidelijk is of J.B. Groenewegen uitsluitend vanwege zijn minder goede gezondheid naar deze dreven kwam.

Reeds in 1883 liet hij door de timmerman J. van Santen uit De Bilt twee huisjes bouwen aan de Soestdijkseweg. Deze woningen lagen tegenover de eerste kwekerij van Groenewegen.

Verder vermeldt Brinkgreve dat Groenewegen in Amsterdam, na aankoop van grond voor een boomkwekerij aldaar, uitkeek

"naar een geschikt terrein elders ; dientengevolge werden ongeveer 30 H.A. bouw- en weiland aangekocht, gelegen in de Bilt, een plaats in de provincie Utrecht, gemakkelijk met spoor en tram van alom te bereiken, voor verzending gunstig in het midden van het land gelegen".

Brinkgreve noemt nog andere redenen voor de vestiging in De Bilt:

"de grond, lichte en zware zandgrond, is voor de kwekerij uitstekend. Wat hier gezaaid en geplant wordt, maakt prachtige wortels, en dien ten gevolge slaan de daar gekweekte gewassen op alle gronden gemakkelijk aan,

beter dan die op klei- en veengronden".
Hij vermeldt, tenslotte, dat in 1883 een begin werd gemaakt met de exploitatie van dit nieuwe terrein.

De keus voor De Bilt was kennelijk al gemaakt, vóór Groenewegen in 1884 naar Zeist vertrok. Het is zeer waarschijnlijk dat G.H.L. Baron van Boetzelaer, destijds bewoner van de buitenplaats Houdringe, bij de keuze voor De Bilt een rol heeft gespeeld.

J.B. Groenewegen en Van Boetzelaer leerden elkaar kennen bij de Kon. Ned. Tuinbouw Mij 'Linnaeus' te Amsterdam, waarvan J.B.

Groenewegen directeur en Van Boetzelaer correspondent was. Nadien vonden er verschillende grondtransacties plaats tussen Van Boetzelaer en Groenewegen.

Zo lagen de bovengenoemde de huisjes aan de Soestdijkseweg op het grondgebied van Houdringe. Toen Groenewegen zich in 1890 in De Bilt vestigde, ging hij wonen in de door Van Boetzelaer nieuw gebouwde villa 'Linnaeus' aan de Holle Bilt. In januari 1899 koopt Groenewegen van Van Boetzelaer ruim drie hectare grond met enkele huizen en in juli van datzelfde jaar vraagt Van Boetzelaer 'vergunning om een magazijn met woning te laten bouwen' aan de Holle Bilt, weer ten behoeve van de familie Groenewegen.

Groenewegen & zoon

Inmiddels heeft Johannes Barend in 1887 definitief afscheid genomen van zijn Amsterdamse onderneming. Naast 'Groenewegen & Co' in Amsterdam krijgt De Bilt de firma 'Groenewegen & Zoon'. Johannes Barend neemt in De Bilt de bomenkweek voor zijn rekening, zijn twee broers in Amsterdam behouden de overblijvende activiteiten, zoals de bloemen en planten en de zaadhandel. De relatie met de Amsterdamse tak blijft echter in stand, wat, onder andere, blijkt uit vele advertenties waarin de gebroeders, over en weer, verwijzen naar elkaars ondernemingen.

De Groenewegens, die in 1890 uit Zeist naar De Bilt verhuizen, vestigen zich in de villa 'Linnaeus' aan de Holle Bilt. De zoons gaan al spoedig een actieve rol vervullen in het bedrijf.

GROENEWEGEN & ZOON,

De Bilt bij Utrecht.

Boomkwekerijen te AMSTERDAM en te DE BILT,
voorheen van de firma GROENEWEGEN & C.

AANLEG VAN

Tuinen, Buitenplaatsen en Boomgaarden.

Bernhard, geboren 3-1-1865, krijgt het beheer over de z.g. 'oude kweek', en gaat wonen in de in 1900 door zijn vader gebouwde villa op het terrein van de kwekerij, hoek Soestdijkseweg-Groenekanseweg.

John, geboren 3-11-1869, aanvankelijk boomkweker, daarna vooral betrokken bij de firma Blass & Groenewegen (waarover later meer), vestigt zich in de woning naast het bedrijfspand aan de Holle Bilt.

De op 23-6-1876 geboren jongste zoon, Rudolph, gaat zich bezig houden met de kwekerij in het Kloosterpark, en betreft een woning aan de Wilhelminalaan.

De totale omvang van de bedrijfsgrond is, volgens het jaarverslag van de gemeente, in 1905 uitgegroeid van 17½ ha. in 1894, tot 40 ha., verdeeld over de drie kwekerijen: de 'Kwekerij Jagtlust', aan de Soestdijkseweg; de 'Kwekerij Linnaeus', gelegen achter de villa Linnaeus, en de 'Kwekerij Het Klooster', op een terrein ten oosten van het huidige KNMI. Men levert niet alleen bomen en heesters aan Nederlandse afnemers, maar ook aan het buitenland. Hoewel de gemeente De Bilt voor het eerst in haar jaarverslag van 1892 melding maakt van deze export, bevat het archief een brief uit het jaar 1888 waarin aan Burgemeester en Wethouders wordt medegedeeld dat in 1887 zendingen zijn verzonden naar België (5), Duitsland (8), Frankrijk (5), Engeland (2) en Rusland (1).

maar één voorhanden) en dat alleen, wanneer de firma Groenewegen en Zoon haar catalogie verzendt, verscheidene manden gebruikt moeten worden maar dat als er dan niet meer dan 12 in gebruik In 1894 bezoekt de eerder genoemde M. Brinkgreve de kwekerijen aan de 'Utrechtschen Straatweg' en aan de 'Soestdijker Straatweg'. Hij schrijft over zijn bevindingen:

"Jaarlijks wordt gemiddeld 1/5 der geheele oppervlakte van de kweekerij leeggerooid en onmiddellijk, met inachtneming van de regels voor den wisselbouw, weder volgeplant. Behalve dat jaarlijks ½ miljoen en meer stuks houtgewas enz. uit zaad wordt gekweekt, bedraagt in ronde cijfers de aanplant jaarlijks gemiddeld:

4000 stuks appel, 4000 stuks peer, 1000 stuks abricoo's, 2000 stuks pruim en perzik, 6000 rozen, 4000 azalea's, 2000 hydraugea's, 20.000 bloemheesters, 35.000 verschillende heesters, 8000 planten voor den vollen grond, 1000 kersen en morellen, 100.000 stuks boet- en boschplantsoen, 6000 bessen, frambozen, enz., 8000 coniferen, 6000 sparren in verscheidenheden, 3000 klimplanten, 40.000 aspersie-, rabarber- en artisjokplanten, 3000 blijvende heesters, dus te zamen ruim 250.000 stuks.

Het getal vaste werklieden wisselt af van 35-40 man. Deze zijn als staf aan de inrichting verbonden en dus niet aan wisselingen van verzuim blootgesteld.

Zomer en winter, vorst of geen vorst, ziek of gezond, steeds hebben zij hun vaste loon. Voor spit- en andere werkzaamheden worden vaste werklieden aangenomen, die ook naar dit zelfde beginsel behandeld worden. Het getal losse werklieden is natuurlijk afwisselend meer of minder groot, naar mate van behoefte. Zoo dikwijls nieuw land wordt gespit (1M. en dieper), en als kweekerij "klaar gemaakt", is het aantal losse werklieden zeer belangrijk.

Voor het inpakken der gewassen in het drukke seizoen (voorjaar Jan.-Mei, en najaar Oct.-Dec.) vinden onder persoonlijke leiding van een der leden van de firma, een baas en 10-14 man bezigheid, terwijl er voor kantoorwerk 4-5 bedienden zijn.

Voor het maken der bossen en pakken voor de verzending worden jaarlijks 60.000 groote

teenen geteeld, die met een aantal kleine voor dat doel noodig zijn.

Voor mestbereiding zijn zoowel schuiten als wagens en paarden voortdurend bezig bagger aan te voeren. Deze wordt met de stalmest van koeien, varkens en paarden op het terrein gemaakt, daarvoor aangewend en vormt eene hoeveelheid van 2000 kubieke Meter of ongeveer 20.000 kruiwagens 's jaars."

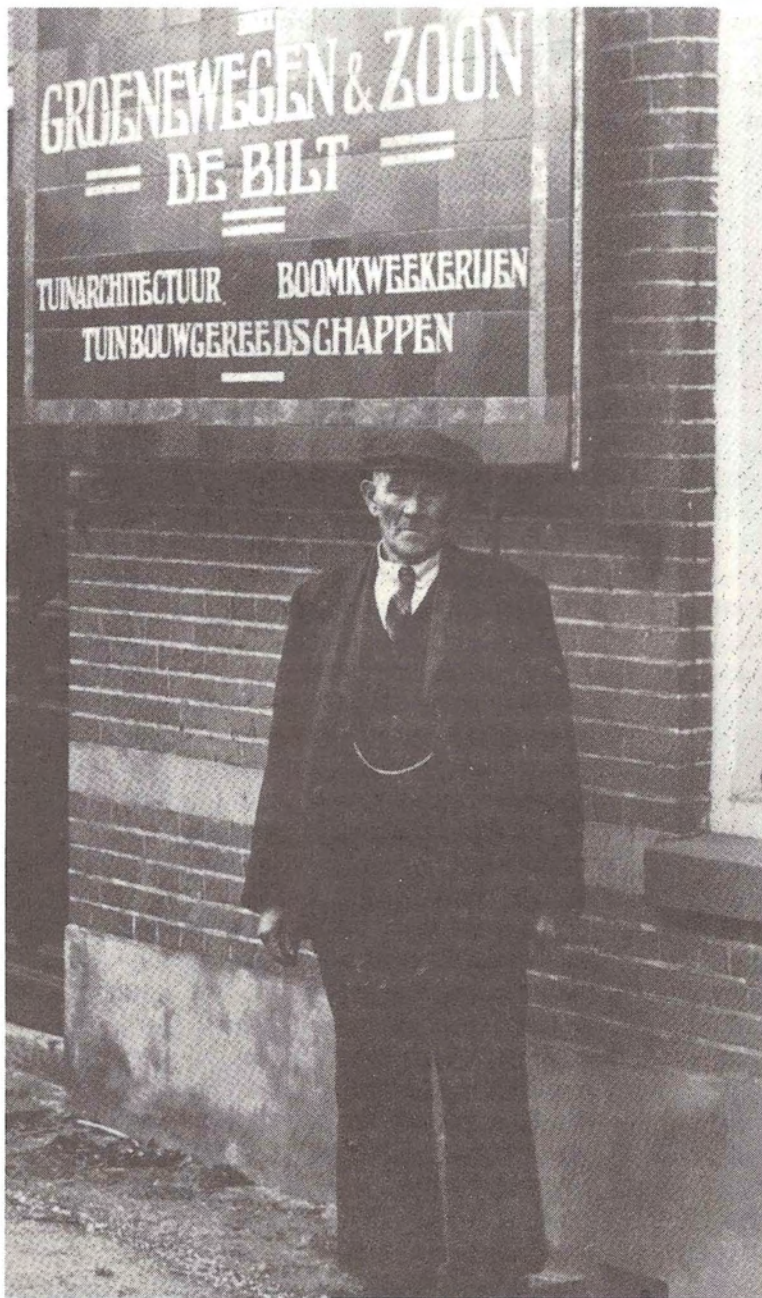
Prijscouranten

We citeren nog even Brinkgreve:

"Het is duidelijk, dat eene zoo omvangrijke zaak eene uitgebreide cliëntèle moet hebben. Het getal prijscouranten, dat elk jaar aan vaste adressen verzonden wordt, is dan ook meer dan 60.000. Een groot aantal worden bovendien telken jare nu aan dezen, dan aan genen verzonden. Voor het illustreeren of verluchten dier prijscouranten worden photographiën gemaakt en ook teekeningen naar de natuur voor het snijden van houtgravuren".

Dat de firma heel veel prijscouranten verzond was ook op het postkantoor in De Bilt bekend. zijn, terwijl alhier het verder bijna nooit voorkomt dat er een mand gebruikt wordt". Bij een verbouwing van het postkantoor, in 1900, vraagt men zich af of er ruimte moet komen voor een handwagen. Uit een archiefstuk over deze kwestie:

"het is toch bekend dat hoogst zelden een handwagen gebruikt wordt (en er is dan ook maar één voorhanden) en dat alleen, wanneer de firma Groenewegen en Zoon haar catalogie verzendt, verscheidene manden gebruikt moeten worden maar dat als er dan niet meer dan 12 in gebruik zijn, terwijl alhier het verder bijna nooit voorkomt, dat er een mand gebruikt wordt."

Op de foto: de heer H. Catoen, voor het kantoor aan de Holle Bilt. Hij trad in 1888 op 12-jarige leeftijd in dienst bij Groenewegen en Zoon. Hij bracht het daar tot meesterknecht en woonde jarenlang in de woning, gelegen in de kwekerij aan de Soestdijkseweg (nu nr. 119). In 1948 vierde hij zijn diamanten jubileum bij de opvolger van de firma Groenewegen.

]Buitenplaatsen

De firma kent ook andere activiteiten. In grote advertenties wijst zij de lezers op de mogelijkheid haar te belasten 'met het aanleggen, het verfraaien, of het beplanten van tuinen, buitenplaatsen, parken, enz.'. In 1903 publiceert John Groenewegen in 'Sempervirens' een vijftal foto's en tekeningen van het 'plan van aanleg van het terrein ter grootte van ruim 60 Hectaren' bij het nieuwgebouwde 'Chr.Sanatorium voor Zenuwleiders te Zeist'. Wat later, in 1912, meldt het Utrechtsch Prov. en Sted. Dagblad, dat de firma Groenewegen & Zoon te De Bilt de opdracht heeft gekregen voor de aanleg van 'het bosch over het IJ te Amsterdam', nader omschreven als 'den bosch- en parkaanleg in den Nieuwendammerham'. Men koestert hoge verwachtingen: 'Men zal dan aan de overzijde van het IJ, even voorbij het Tolhuis, niet slechts frissche lucht kunnen happen, maar bovendien de weelde van een boschwandeling zich kunnen gunnen'. Bij de aanleg zullen 235000 bomen en heesters geplant worden.

Loslopend wild

Het bomen kweken in de door Groenewegen in cultuur gebrachte gebieden, (de drie kwekerijen liggen ruim buiten de bebouwde kom van De Bilt) gaat niet zonder problemen. In 1891 vraagt Groenewegen een jachtvergunning aan. Hij laat Burgemeester en Wethouders weten dat het kleine loslopende wild de vooruitgang in de weg staat. 'Zoowel hazen als konijnen richten jaarlijks in onze kwekerijen groote schade aan', schrijft hij. Uit de lange toelichting op dit verzoek volgen hier enkele fragmenten:

- "Een grondstrook waarop ± 100 drie-jarige platgeleide boomen van Abrikoos; deze werden door het afknagen der gesteltakken onverkoopbaar en vertegenwoordigen eene waarde van minstens f200,-.

- Eene partij *Carpinus Betulus* 1500 stuks Haagbeuk welke verkocht waren ad f12,- per honderd is den vorigen winter geheel vernield.

- Eenige regels met ongeveer 60 uit Japan ingevoerde Pruimsoorten, welke met veel zorg en kosten waren gekweekt, de boompjes werden door een paar hazen tot op 3/4 Meter boven de grond rondom afgeschild; men betaalt deze nieuwe gewassen met f2,50 per stuk.

- Een groot aantal piramidevormig gekweekte 'Sorbus' en 'Populus Bolleana' waren wij genoodzaakt twee jaren langer te behandelen, wijl de lagere takken door de hazen waren afgeknaagd.

- Geënte Iepjes, Appel-Piramiden, geocculeerde Pruimen enz. werden op verschillende plaatsen in de kweekerij dermate gehavend dat er 2 à 3 jaren mede gemoeid gaan alvorens het evenwicht hersteld is, dikwijls ook komt er niets van terecht.

De bovenstaande feiten, kleinere beschadigingen nog buitengesloten, vonden plaats gedurende de laatste twee jaren, welke wij bij onze opgaaf als maatstaf genomen hebben".

De jachtakten komen op naam te staan van Rudolph. Zij geven hem het recht te schieten op schadelijk wild. Het aanvragen van een jachtakte gaat door tot 1919.

Koninklijk

In 1905 richtten de drie gebroeders Groenewegen zich met de meeste eerbied tot 'Hare Majesteit de Koningin der Nederlanden' met het verzoek het predikaat koninklijk te mogen voeren. De Commissaris der Koningin in de provincie Utrecht schrijft aan Burgemeester en Wethouders dat de koningin dit predikaat "slechts bij zeer groote uitzondering wenscht te verleen (.....) en veel minder vrijgevig dan vroeger wenscht te zijn. Hare Majesteit verlangt namelijk, dat niet alleen gelet zal worden op de belangrijkheid en uitgebreidheid der zaak, maar ook zal overwogen worden of de aanvrager als mensch en als burger de

gunst waardig is, zich humaan voor zijne ondergeschikten betoont, voor hunnen toekomst zorgt en zich verdienstelijk maakt voor onzen nationale handel en nijverheid".

De burgemeester antwoordt o.a.

"er geen pensioenfonds voor het perso "dat de aanvragers alhier gunstig bekend staan, goed voor hun personeel zijn, en zich verdienstelijk maken voor onzen handel en nijverheid voor zover ik hierover kan oordelen. Voor zover mij bekend is neel".

In september 1905 laat de Commissaris van de Koningin weten dat de Firma Groenewegen & Zoon het predikaat Koninklijk is verleend. In 1906 richten 'de getrouwe onderdanen en ootmoedige dienaren' Bernhard en John Groenewegen zich nog eens tot de koningin. Hun verzoek betreft deze keer de firma Blass & Groenewegen. De burgemeester schrijft weer een gunstig advies, waarin onder andere staat dat het gaat om een 'groot magazijn met winkel', met een 'flink uiterlijk voorkomen', gedreven 'op een gunstig gelegen stand van de gemeente'. Ook deze keer gaat hun wens in vervulling.

Blass & Groenewegen

Evenals in Amsterdam wil Johannes Barend Groenewegen ook in De Bilt zijn werkterrein verbreden. Daarvoor richt hij een nieuw bedrijf op, de firma 'Blass & Groenewegen, Verkoop- en Expeditiehuis van gereedschappen, werktuigen en benodigdheden voor tuinbouw, landbouw, huishouding, enz.'"

Uit mondelinge overlevering is bekend dat hij daarvoor van zijn schoonvader, de heer Blass uit Elberfeld, de benodigde financiën kreeg, onder de voorwaarde dat de naam Blass in de firma-naam zou worden opgenomen.

De oudste berichten over deze nieuwe poot aan de onderneming zijn van 1892. In dat jaar adverteert de firma Blass & Groenewegen met 'gazonmaaiers met 4 spiraalmessen' en met een 'dames bloemenschaar'. Voor het uitgebreide assortiment tuinbouwgereedschappen verzenden zij, ook in 1892, een prijscourant.

Het aanbod varieert van schoffels, harken en spaden tot 'appelschil-machinetjes, pruimenboren en zelfwerkende kurketrekkers'.

Het 'Verkoop en Expeditiehuis' te De Bilt, van waaruit de firma aanvankelijk opereert, was waarschijnlijk de woning van Groenewegen, of een gebouwtje op het terrein van de kwekerij. Later gaat men, nog slechts op kleine schaal, over tot het zelf fabriceren van gereedschappen. In 1904 vraagt J.B. Groenewegen vergunning voor het bouwen van een werkplaats achter het bestaande magazijn aan de Holle Bilt. Dat 'bestaande magazijn' is het in 1899 door Baron van Boetzelaer gebouwde bedrijfspand met woning. In die eerste werkplaats worden, volgens de aanvraag, geplaatst: '1 boormachine, 1 buigmachine, 1 knipmachine, 1 ponsmachine, 1 veldsmidse, enz.'

In 1913 volgt een ingrijpende verandering. Aanleiding is de uitbreiding van de eigen produktie. Blass & Groenewegen gaat zelf 'gevlochten gegalvaniseerd draad' (gaas) vervaardigen. Daarvoor wordt aan de Utrechtsche Straatweg een geheel nieuwe fabriek gebouwd. De Biltse Courant schrijft op 6 juni 1914 een enthousiast verhaal over de opening van dit bedrijf, waaruit we graag enkele alinea's overnemen:

"'t Spreekt vanzelf, dat, waar het bedrijf van de firma Blass en Groenewegen in hoofdzaak licht ijzer verwerkt, men geen reus-achtige machine in deze werkplaats moet verwachten. Toch is de pons- en knipmachine die we hier aantreffen, er een van belangrijke capaciteit, over de andere machines zwijgen we, slechts wenschen we nog aan te stippen dat de vuren der drie smidsen en van de gloeioven door één elektrische blaasbalg worden 'gestookt', maar zoo dat elk vuur door een gewone 'gas-kraan' kan worden uitgeschakeld.

De Biltse Courant besluit haar bericht met:

"Resumeerend, zeggen we niet te veel, als we beweren, dat deze nieuwe fabriek een aanwinst is in de eerste

plaats van de firma, die haar bouwde, maar ook voor de gemeente De Bilt en dat zij ook in de landelijke omgeving een zeer goeden indruk zal maken, vooral, wanneer de firma het vóórterrein met de middelen, die haar daarbij, zeker beter dan eenige andere firma, ten dienst staan, in een keurig plantsoen herschepent".

BLASS & GROENEWEGEN, VERKOOP- en EXPEDITIEHUIS, DE BILT bij Utrecht

hebben in voorraad voor directe aflevering:

- Snoeimessen, in verschillende afwerking en grootte, in prijzen van f 0.40, f 0.55, f 0.95, f 1.05, f 1.20, f 1.30, f 1.50, f 1.75, f 1.90, f 2.25, f 2.45, enz.
- Entmessen, Boskoopsch model, f 0.70
- Snoeimessen, met langen steel en riempje, voor zware, oude struiken, prima zeer doelmatig f 2.25.
- Snoescharen, in onderscheidene modellen, in prijzen van f 0.45, f 0.80, f 1.25, f 1.45, f 1.65, f 2.25, f 2.90, f 3.—, f 4.25, f 6.75, enz.
- Snoescharen, voor doornenheggen en zwaar hout, f 3.75, f 4.50
- Rupsenscharen, ook geschikt voor vruchten, f 0.75, f 1.20, f 2.25, f 3.75, f 4.50, enz.
- Grasscharen, f 1.—, f 1.90, f 3.50.
- Heggescharen, f 1.90, f 3.50, f 5.—.
- Boomrootersbijlen, ook met stelen, f 2.25, f 3.50, f 3.90, f 4.50.
- Bijhouweelen, met houweel en bijl, f 3.25, met sterken steel: f 4.—.
- Snoeibijlen, met stepl, f 1.05, f 1.45, f 2.25.
- Snoeihakmessen, f 1.—.
- Snoeizagen (Boomzagen) f 0.55, f 0.95, f 1.05, f 1.25, f 1.95.
- Boomsikkels (halve maan) f 4.40.
- Boombeitels f 1.45, f 2.25, f 3.25.
- Bindspijkers, voor het aanbinden van klimplanten, rozen, enz. f 1.75 en f 2.25 per doos van 100 stuks.
- Tuin- en Serrespuiten f 1.75, f 2.15, f 2.50, f 3.10, f 4.35, f 4.50, f 4.75, f 8.25, f 10.75.
- Gieters, ronde Hollandsche, ovale Gentsche, Engelsche, f 1.60, f 1.75, f 2.10, f 3.50, f 4.—, f 4.25, f 4.50, f 5.30, f 6.50 enz.
- Tuinspaden in alle modellen en voor alle grondsoorten, met en zonder stelen.
- Harken met verschillend aantal tanden, verstaald en onverstaald, compleet met steel f 0.50, f 0.60, f 0.70, f 1.05, f 1.30, f 2.—, enz. Extra sterke esschen **Harkatelen** f 0.45.
- Bladgrepen, sterken steel f 1.65, f 1.85, f 2.10, extra groot model f 3.75
- Mestgrepen met sterken steel, f 1.65, f 2.10, f 2.35.
- Wij vestigen voor dit seizoen vooral de aandacht op onze Snoei-gereedschappen, alles van prima kwaliteit staal, uit de hand bewerkt. Zij verdienen verreweg de voorkeur boven het fabriekswerk dat veelal wordt gebruikt. Voor de deugdelijkheid der door ons geleverde gereedschappen wordt gegarandeerd.
- Orders boven f 10.—, waarvan het bedrag ons bij de bestelling wordt ingezonden, worden **franco** tot het naaste station geleverd.
- Beschrijvende en geïllustreerde catalogus, groot 160 pagina's, met ruim 500 afbeeldingen, wordt op aanvraag **franko** toegezonden.

Aan de linkerkzijde van het gebouw bevindt zich eerst de schilderswerkplaats, vervolgens de netting-kamer, waarin een automatische, gepatenteerde, dubbelspiralige netting-machine, door een afzonderlijken motor gedreven, het bekende netting (gaas) tot een breedte van 2,20 M., en door een bijzondere inrichting tot nog grootere breedte kan fabriceren".

'Wantoestanden'

Dat de oude bedrijfsruimte te klein was geworden, kan ook opgemaakt worden uit de volgende affaire.

In de Biltse Courant van 28 maart 1914 verschijnt een ingezonden stuk van 20 werknemers van Blass & Groenewegen. Hun namen staan onder het stuk vermeld. Zij refereren aan een artikel in 'De Arbeid', een sociaal-democraties weekblad voor Gelderland en Overijssel, waarin gesproken wordt over 'wantoestanden' bij Blass & Groenewegen. De inzenders verwijten het blad 'dikke woorden, minder juiste voorstellingen en overdrijvingen'. Als voorbeeld citeren zij:

"Hooghartige houding en brute willekeur der Christelijke patroons, die op schunnige manier arbeiders uitzuigen; ware slaven, die elke dag als beesten uitgebeeld en afgejakkerd worden, zoodat ze maar eens zoo'n enkele keer opmerken, dat zij nog menschen zijn".

Wat was er gebeurd? In het kort kwam het er op neer, dat op een zaterdag de arbeiders flink onder druk waren gezet om het werk af te maken dat 's maandags afgeleverd moest worden. Dat was, volgens de schrijvers van het ingezonden stuk, door enkelen aangegrepen 'om toch vooral propaganda te kunnen maken voor de S.D.A.P. en tot aansluiting bij die partij uit te nodigen'.

De inzenders geven toe dat de werktijden betrekkelijk lang zijn:

"En waardoor? Op 't oogenblik kan de firma niet meer arbeiders aan het werk zetten, omdat daar het tegenwoordige fabrieksgebouw niet groot genoeg is, de werklieden zouden elkaar in de weg loopen. Als de nieuwe fabriek klaar is kunnen er meer arbeiders tegelijk werken en dan zullen de arbeidstijden ook wel korter worden".

Imito & de Specht

Naast Blass & Groenewegen waren de Groenewegens nog gelieerd met een tweede bedrijf. Bij de Kamer van Koophandel werd het in 1920 ingeschreven als 'Vereenigde fabrieken voor Houtbewerking Imito en De Specht' te De Bilt. (Met als commissaris J. Groenewegen uit De Bilt.)

De geschiedenis van dit bedrijfje is wat onduidelijk, daarom een poging tot reconstructie met behulp van gevonden gegevens.

De centrale figuur lijkt te zijn W.A. Klinghardt, die zich in 1890 als schrijnwerker in Zeist vestigt. Evenals de Groenewegens is hij verbonden met de Evangelische Broederschap aldaar. Hij neemt de schrijnwerkerij van het Broederhuis in Zeist over. In 1896 adverteert hij met 'Zeister Meubel Industrie', Klinghardt & Co, Broederplein te Zeist.

Twee jaar later trouwt hij met Hendrika Groenewegen, een dochter van J.B. Groenewegen. In 1909 treffen we een fraaie catalogus en prijscourant aan van de Maatschappij "De Specht, voorheen Klinghardt & Co, gevestigd aan de Karpervijver te Zeist.

Bij de inschrijving bij de Kamer van Koophandel van 'Imito & De Specht' in 1920 komt zijn naam ook voor en wel als (mede)directeur.

Inmiddels werden in een advertentie in de Biltse Courant van 9-11-1918 'Leerling draaiers en schrijnwerkers gevraagd' bij de fabriek van Houtwerken Imming & Van Tongeren, gelegen op het terrein van Blass & Groenewegen.

In dit kader is het goed een andere naam te noemen. J.B. Groenewegens dochter Agathe trouwde in 1988 met W.H. Arkes. Zij gingen in Enkhuizen wonen. Na de scheiding komt dochter Agathe met twee zonen terug naar De Bilt en trekt in bij haar vader.

Grootvader Johannes Barend schijnt zijn eerste kleinkinderen nogal verwend te hebben. 'Over het paard getilde jongens' vertelt een familielid. Johannes Barend deed van alles om die jongens een leuk bestaan te verschaffen. Omdat ze niet voor 'het groen' in de wieg gelegd waren, kregen zij ruimte om iets anders te gaan doen.

In 1916 vraagt J.B. Groenewegen 'voorlopige vrijstelling van opkomst in werkelijke dienst' bij de Landstorm voor W.Arkes. Deze is dan 'bedrijfsleider' van een 'fabriek van houtwaren' waar 15 personen werken.

Het is aannemelijk te veronderstellen dat in 1920 de fabriek van bedrijfsleider W. Arkes (Imming & Van Tongeren wordt Imito) en het bedrijf van W.A. Klinghardt (De Specht) werden samengevoegd tot Imito & De Specht, waarvan W.Arkes de andere directeur was. Het archief van De Bilt bevat nog een verzoek van 'Imming & Van Tongeren' uit 1919, waarin zij vergunning vragen voor 'den WelEdel-Geb.Heer E.L. Kramer te Rotterdam te mogen vervaardigen een Houten Landhuis, te stellen op betonnen voet, voorzien van brandvrij rieten dak, te plaatsen in het Oosterpark, Bilthoven'. Na een tweede, uitvoeriger verzoek aan Burgemeester en Wethouders, krijgen zij als antwoord 'dat wij het bouwen van houten huizen in deze gemeente, en meer speciaal te Bilthoven, met het oog op brandgevaar, niet wenschen toe te laten'.

Terug naar Johannes Barend

Buiten zijn onderneming is hij aanvankelijk ook actief in het maatschappelijk leven. In 1890 schrijft hij aan Burgemeester en Wethouders van De Bilt dat hij 'de benoeming tot lid van de Nieuwjaarscommissie en van de commissie van onderstand, ter bel. van de Algemeene Armen te De Bilt gaarne zal aanvaarden'.

In 1906 bedankt hij schriftelijk voor het lidmaatschap van de eerstgenoemde commissie. In zijn villa Linnaeus wordt huisonderwijs gegeven aan enkele kinderen van zijn zoons en de kinderen Arkes. Daarvoor heeft hij de heer J.J. La Maître aangetrokken. In 1902 wordt La Maître benoemd aan de Biltsche Burgerschool. J.B. Groenewegen is dan voorzitter van het Bestuur van de 'Vereeniging de Biltsche Burgerschool'.

In 1894 stelt hij zich candidaat voor de Biltse gemeenteraad, maar wordt niet gekozen.

Hij houdt zich nog vele jaren intensief bezig met zijn ondernemingen. Geleidelijk aan echter worden deze zaken overgenomen door zijn zonen, al blijft hij op de achtergrond meeregeren.

Hij bemoeit zich vooral met de handel in onroerende goederen, met name in het Kloosterpark, waar hij grote stukken grond koopt. Hiervan verkoopt hij kleinere percelen aan particulieren voor de bouw van landhuizen en villa's. Als het terrein is volgebouwd draagt hij de bijbehorende wegen, na heel veel correspondentie en onderhandelingen, over aan de gemeente.

Anne-Geert Groenewegen, kleinzoon van J.B.Groenewegen, geboren in 1910 in De Bilt, vermoedt dat kort voor de Eerste Wereldoorlog de teruggang van het bedrijf al is ingezet. Een goede vriend van de familie, een zekere Van de Vlucht, vertrok naar Amerika om daar een grote uitbreiding van Groenewegens bedrijf te realiseren. "Grootvader liet zich nogal gemakkelijk ompraten door jonge actieve mensen om hem heen". Amerika werd een fiasco, en dat kostte J.B. Groenewegen, die borg had gestaan voor deze onderneming, heel veel geld.

Verder veroorzaakte de Eerste Wereldoorlog een crisis in de tuinbouw, welke ook niet zonder gevolgen bleef voor het bedrijf. Toen tenslotte, vader J.B. Groenewegen in 1917 overleed en zoon Rudolph in conflict kwam met zijn twee broers, ging het snel bergafwaarts. Rudolph eiste zijn kindsdeel op. Dat was een forse aderlating voor het bedrijf waardoor een gebrek aan financiën ontstond. Met veel inzet hebben de gebroeders Bernhard en John nog jarenlang het hoofd boven water kunnen houden.

Na zijn uittreden heeft Rudolph nog pogingen gedaan om een eigen bedrijf te stichten. Hij kocht daartoe de grond van de kwekerij in het Kloosterpark. Na enkele jaren heeft hij echter De Bilt verlaten. Hij kwam in 1947, door een verkeersongeluk te Mijdrecht om het leven. John, die zich aanvankelijk vooral met de firma Blass & Groenewegen bezighield, verlegde zijn aandacht naar iets geheel anders. In 1913 werd hij gekozen tot gemeenteraadslid en was wethouder van 1914 tot 1926. Van de firma Blass & Groenewegen nam hij steeds meer afstand, al stond hij in 1923 nog geregistreerd als commissaris van de N.V.

Daarnaast bemoeide hij zich nog met de kwekerij Linnaeus. Hij overleed op 26-1-1963 te Zeist.

Bernhard bleef wonen en betrokken bij het werk op de 'oude kweek', hoek Soestdijkseweg-Groenekaneweg. Zijn zoon, Johannes Barend, die allerwegen gezien werd als toekomstige opvolger, overleed reeds in 1928, 32 jaar oud. Vader Bernard overleed drie jaar later. De Biltse Courant van 23-10-1931 vermeldt zijn overlijden: "...de ontslapene ging veel op reis voor de zaak en ook hedenmorgen was hij op een dienstreis. Hij was een algemeen bekend en geacht ingezetene".

In 1932 gingen de andere twee kwekerijen over in handen van H.W. Riessen uit Zeist.

Aan de firma Blass & Groenewegen kwam in 1934 een einde door een faillissement.

De N.V. Imito & De Specht werd in 1939 "ingevolge besluiten der algemene vergadering van aandeelhouders" ontbonden. Aangever en vereffenaar was N.W. Klinghardt.

Afsluitend willen we opmerken dat een publikatie als deze, eigenlijk ontoereikend is om aan het leven en het werk van Johannes Barend Groenewegen voldoende recht te doen. Veel aardige en interessante details moesten onvermeld blijven, waardoor het beeld van deze ondernemende man wat onderbelicht is gebleven. Geïnteresseerde lezers kunnen echter terecht bij de historische kring, die alle verzamelde informatie over de Groenewegens bewaart in haar archief.

Dinsdagmiddag deed H.M. de Koningin met prinses Wilhelmina en gevolg een rijtoer over De Bilt. Aan de Prinsenlaan, even voor de Tol, stapte H.M. uit het rijtuig en wandelde met het prinsesje aan de hand in de bosschen rond. Zij vertoefde geruime tijd op het gebied van de firma Groenewegen en Co, waarop H.M. eindelijk de weg door den tuin en het huis van den ohef dier firma koos, om weder op den weg te komen. Daarna werd over de Bilt en Soesterberg de terugweg naar Soestdijk aanvaard.

(Uit: de 'Weekbode voor Zeist, Driebergen en Omstreken', 24-7-1886.)

Bronnen:

Archief Gemeente Amsterdam
Archief Gemeente De Bilt
Archief Gemeente Utrecht
Archief Gemeente Zeist
Rijksarchief Utrecht
Kamer van Koophandel Utrecht
Bibliotheek Landbouw Universiteit Wageningen
Gesprekken met A. Groenewegen, Zeist

Literatuur

- 'Een bezoek aan de boomkwekerijen van Groenewegen & Zoon, aan de Bilt'. M. Brinkgreve. Uit: Eigen Haard, 1894.
- 'Een blik terug, na 70 jaar'. Uit: Voor Tuinbezitters door Groenewegen en Zoon, Tuinarchitecten. Uitgave N.V. Boom kwekerijen Groenewegen & Zoon, gevestigd te De Bilt. 1930.